

РОЗДІЛ VI. ТРИБУНА ВИКЛАДАЧА

DOI 10.32782/2786-9156.109.1.203-212

УДК 347.7+346.378.1

Грищенко А. І., кандидат юридичних наук, доцент, викладач Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені А. Макаренка (м. Київ, Україна)

e-mail: anatoliy.pravo@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-3529-0472>

ВИКЛАДАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА: ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ЮРИДИЧНОГО РИНКУ

У статті зазначено, що повномасштабне військове вторгнення росії в Україну та прискорення процесу вступу до Європейського Союзу зумовили в усіх сферах її суспільного життя нові виклики й проблеми. З'ясовано, що в галузі юридичної освіти вони стосуються насамперед недостатнього рівня підготовки правників і потребують своєчасного реагування шляхом удосконалення викладання навчальних дисциплін зі спеціальності «право», включаючи курс корпоративного права. Визначено сучасні вимоги роботодавців до випускників вищих навчальних закладів зі спеціальності «право» й запропоновано напрями підвищення якості їхньої підготовки, зокрема, у сфері корпоративних відносин. Доведено, що стратегічним напрямом підвищення якості освітнього процесу, які відповідають міжнародним, у тому числі європейським критеріям підготовки фахівців-юристів, є вдосконалення освітніх, у тому числі міждисциплінарних, програм. Обґрунтовано, що їх модернізацію потрібно здійснювати відповідно до європейських стандартів вищої юридичної освіти. Розкрито, що зміст указаних стандартів передбачає включення до освітніх програм правничої етики, практичної підготовки, вивчення права ЄС, участі в міжнародній академічній мобільності тощо. Проаналізовано світовий досвід юридичної освіти із застосуванням інноваційних технологій. З'ясовано актуальність гармонізації українського законодавства з європейським у різних галузях права. Установлено, що з позицій необхідності залучення в економіку України іноземних інвестицій вагоме значення має його адаптація з правовою системою Європейського Союзу (*acquis communautaire* ЄС) у галузі корпоративних правовідносин. Указано, що їх суб'єкти (компанії з обмеженою відповідальністю, у тому числі господарські товариства, транснаціональні корпорації, холдинги, конгломерати тощо) відіграють вирішальну роль в економіці розвинутих країн. Виявлено, що це зумовлено, зокрема, тим фактором, що вартість активів деяких транснаціональних корпорацій більша від валового внутрішнього продукту окремих держав. Відмічено необхідність прийняття комерційного кодексу України на зразок чинних у країнах ЄС, замість скасованого господарського, у якому окремим розділом передбачити регулювання корпоративних правовідносин.

Ключові слова: юридична освіта, корпоративне право, Європейський Союз, адаптація, модернізація, корпорація, інновація.

Постановка проблеми. Пришвидшення адаптації українського законодавства до правової системи Європейського Союзу *acquis communautaire*, що передбачено, зокрема, Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] і рекомендаціями, викладеними в Доповіді 2023 р. щодо України, у яких Європейська комісія пропонує Раді ЄС розпочати переговори про вступ України до ЄС [2], а також умови воєнного стану створили на юридичному ринку виклики щодо якості підготовки правників.

Як показує світовий досвід, стратегія реагування на вказані виклики має передбачати інноваційне вдосконалення викладання навчальних дисциплін зі спеціальності «право», включаючи курс корпоративного права. Фахівці-юристи цієї спеціалізації поряд з іншими галузями права (міжнародним, військовим, податковим, адміністра-

тивним тощо) мають попит на сучасному юридичному ринку. З огляду на важливість викликів в освітньому процесі юридичних дисциплін і необхідності проведення по кожній із них окремого дослідження, у роботі детально розглянемо їх саме з позицій корпоративного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для дослідження проблем регулювання корпоративних відносин і вдосконалення підготовки юристів із курсу корпоративного права мають роботи багатьох вчених. Зокрема, О. Барабаш дослідила співвідношення між теоретичною підготовкою і практичними навичками майбутніх юристів; О. Вінник проаналізувала способи забезпечення корпоративних прав у господарських товариствах; О. Гарагонич окреслив коло суб'єктів корпоративних відносин; Л. Дорошенко розкрила зміст гармонізації та уніфікації національного й зарубіжного корпоративного законодавства; І. Коваленко та В. Поєдинок обґрунтували необхідність медіації під час розгляду в судах або арбітражах корпоративних спорів; О. Кологойда визначила склад корпоративного правопорушення; І. Лукач розмежував принципи корпоративного й господарського права; В. Резнікова, І. Кравець, О. Лукомська зробили висновок, що корпоративні права зумовлені наявністю в особи прав на частку в статутному капіталі товариства; А. Смітюх проаналізував іноземний досвід систематизації корпоративного законодавства; І. Спасибо-Фатеева, І. Беяневич, О. Гарагонич проаналізували поняття юридичної особи з корпоративним устроєм; В. Щербина розглянув проблеми кодифікації корпоративного законодавства й запропонував варіанти прийняття економічного, комерційного або корпоративного кодексу.

Варто зазначити, що в указаних та інших дослідженнях теоретичних і практичних проблем корпоративного права недостатньо уваги приділено розгляду питань щодо підвищення якості підготовки студентів із цієї навчальної дисципліни на основі модернізації її освітньої програми згідно зі світовими стандартами, включаючи вимоги Європейського Союзу.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження методів удосконалення викладання корпоративного права згідно із запитами юридичного ринку в умовах вступу України в Європейський Союз.

Виклад основного матеріалу. Сучасний юридичний ринок зацікавлений у фахівцях, які мають теоретичні знання й практичну підготовку правозастосування в умовах воєнного стану й прогресу євроінтеграції України в різних галузях права, у тому числі корпоративного. Під час відбору таких фахівців серед випускників вищих навчальних закладів роботодавці особливу увагу звертають не тільки на знання ними корпоративного законодавства ЄС та України, а й на правильне розуміння його юридичної сутності. Тому, викладаючи курс корпоративного права, бажано на вступній лекції акцентувати увагу студентів щодо визначення його місця в правовій системі України, хоча серед науковців немає єдиного погляду на те, до якої галузі воно належить.

Зокрема, на думку О. Давидюка, корпоративне право є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, норми якого мають різну галузеву належність [3, с. 8]. Протилежна правова позиція в авторів монографії «Корпоративні правовідносини» Ю. Жорнокуя та С. Сліпченка, які, досліджуючи їх галузеву належність, поняття й предмет, доводять, що вони мають цивільно-правову природу [4, с. 7]. На нашу думку, досить науково обґрунтована точка зору в координаторок Національної доктрини корпоративного права В. Резнікової та О. Кологойди, які зазначають, що корпоративні відносини за своєю правовою природою є господарськими (із майново-господарськими й організаційно-господарськими елементами), а не цивільними відносинами [5, с. 211].

Заслугує на увагу також науковий підхід В. Щербини, який пропонує прийняття комерційного кодексу замість господарського. Учений відмічає, що саме така назва, з огляду на прагнення України до вступу в Європейський Союз, у державах-членах уживається, видається найбільш вдалою. Включення до оновленого Цивільного кодексу України відносин, що регулюють підприємницьку діяльність, із публічним характером багатьох відносин на кшталт тих, що складаються під час здійснення державної реєстрації комерсантів (читай, суб'єктів господарювання), варто визнати безпідставним. [6]. Указана пропозиція, яку ми підтримуємо, є особливо актуальною, оскільки Верховна Рада України 9 січня 2025 року скасувала Господарський кодекс і внесла зміни в цивільний та інші законодавчі акти. Вони не компенсують повною мірою обсяг регулювання господарських, включаючи корпоративні, правовідносин і потребують подальшої законодавчої роботи.

Під час занять, краще у формі інтерактивного семінару, зі студентами доцільно обговорити цю пропозицію В. Щербини й інших учених і можливість прийняття комерційного кодексу на зразок кодексів, що діють у країнах Європейського Союзу. При цьому варто організувати дискусію з учасниками семінару щодо доцільності кодифікації норм, які регулюють корпоративні відносини, в окремий розділ цього кодексу на прикладі окремих країн ЄС. У ході з'ясування цих питань потрібно проаналізувати думку німецького професора, міжнародного арбітра Рольфа Кніпера, згідно з якою у юрисдикціях, де кодекси мають певний вік, таких як Франція, Австрія, Німеччина та Швейцарія, основні кодекси можуть бути доповнені й змінені спеціальними статутами щодо певних предметів. Вони можуть бути зумовлені практичними потребами або мати особливо тісний зв'язок із міжнародними відносинами. Статути з корпоративного права або сучасні типи контрактів є прикладами [7].

Подібну точку зору щодо іноземного досвіду кодифікації корпоративного права підтримує також А. Смітюх. Науковець, зокрема, зазначає, що іноземний досвід свідчить про те, що норми корпоративного права можуть бути або розпорошені між декількома актами щодо окремих видів господарських товариств та інших юридичних осіб корпоративного типу (як це зараз відбувається в Україні, Німеччині, Австрії), або містяться в єдиному кодифікаційному акті [8, с. 53]. На нашу думку, ця правова позиція досить слушна, оскільки норми цивільного кодексу, які регулюють майнові й особисті немайнові відносини, не в повному обсязі охоплюють підприємницьку діяльність корпоративних суб'єктів господарювання й тому потребують своєї кодифікації.

Вищевказані погляди науковців не суперечать базовому визначенню галузі права, як насамперед щодо замкнутої частини системи права, яка включає сукупність норм, що регулюють суспільні відносини у певній сфері діяльності людей [9, с. 8]. Таким чином, на основі аналізу наукових досліджень, які визначають галузеву природу корпоративних відносин, можна зробити висновок про їх не тільки теоретичне, а й практичне значення для правового регулювання створення й діяльності корпоративних суб'єктів господарювання.

Передусім саме з позиції практичного правозастосування норм корпоративного права ЄС та України здобувачам освіти доцільно окреслювати його галузеву належність під час вивчення цієї теми. При цьому потрібно довести, що визначення галузевої належності корпоративних відносин має значення під час ухвалення рішення щодо господарської юрисдикції корпоративних справ, а також під час пошуку зацікавленими роботодавцями фахівців-юристів цієї спеціалізації.

Зокрема, у роботодавців користуються попитом правники для участі в міжнародних і національних арбітражних і господарських судах під час розгляду корпора-

тивних спорів; юридичного забезпечення процесів злиття й поглинання іноземних і вітчизняних корпоративних суб'єктів господарювання, у тому числі у сфері військового промислового комплексу; забезпечення юридичного захисту корпоративних прав іноземних і вітчизняних інвесторів, особливо щодо захисту їхніх прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ).

Що стосується надходження в Україну прямих іноземних інвестицій, то, аналізуючи це питання, В. Король указує, що в матеріалах ЄС щодо рівня співробітництва в інвестиційній сфері міститься теза: на жаль, обсяги ПІІ залишаються низькими, що вимагає покращення ділового клімату та здійснення заходів заохочення інвестицій [10, с. 8]. Тому під час занять і самостійної роботи в студентів необхідно сформулювати розуміння, що одним зі способів залучення в післявоєнну відбудову економіки України іноземних компаній і їх прямих іноземних інвестицій вагоме значення має, зокрема, адаптація її корпоративного законодавства з правом ЄС *acquis communautaire* (правова система Європейського Союзу).

Багато в чому це пояснюється тим, що їх суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю (компанії з обмеженою відповідальністю, включаючи транснаціональні корпорації, холдинги, конгломерати тощо), відіграють вирішальну роль в економіці розвинутих країн і звикли до європейських правил ведення бізнесу, а активи деяких із них більші за обсягом ВВП окремих країн. Наприклад, ринкова капіталізація компанії Apple перевищує три трильйони доларів США. У світі існує лише шість країн, валовий внутрішній продукт яких перевищує три трильйони доларів: США, Китай, Японія, Німеччина, Індія та Велика Британія. Для порівняння: ВВП України становить 148 млрд. доларів США [11]. Щоб ці компанії прийшли в Україну з метою ведення бізнесу, для них потрібно створити привабливий інвестиційний клімат, зокрема, шляхом синхронізації українського законодавства з правовою системою ЄС *acquis communautaire*.

Недаремно, отримавши у 2023 році статус держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу, Україна в черговий раз зобов'язалася адаптувати своє законодавство, включаючи корпоративне, до *acquis communautaire* ЄС. Зі свого боку Європейська комісія стала регулярно проводити моніторинг, оцінюючи, який обсяг зусиль країна доклала до синхронізації права ЄС за конкретний рік.

У першому звіті Єврокомісії в межах пакета розширення ЄС 2024 року, який презентовано 8 листопада 2023 року, серед інших завдань для України у сфері юридичної освіти рекомендовано здійснити модернізацію навчальних програм із спеціальності «право». Зокрема, зазначено, що в програми варто включити правничу етику, практичну підготовку, вивчення права ЄС тощо [12]. У наступному звіті Єврокомісії в межах пакета розширення ЄС 2024 року, що опублікований 30.10.2024, указано, що Україна має певний рівень підготовки у сфері юстиції, а також що скринінг українського законодавства на відповідність європейському «проходить гладко». Разом із тим Єврокомісія звертає увагу на незначний прогрес гармонізації корпоративного права України відповідно до права ЄС і на необхідність підготовки Національної програми їхньої адаптації [13].

На наш погляд, така оцінка Європейської комісії досить об'єктивна, а рекомендації щодо підготовки Національної програми їх адаптації має реалізувати Кабінет Міністрів України. Здобувачі освіти повинні розуміти, що з цією метою необхідно підготувати проекти законів і направити їх на розгляд та ухвалення Верховною Радою України. Також потрібно прийняти підзаконні нормативно-правові акти, спрямовані на виконання вказаної програми. Закони й підзаконні акти мають передбачати норми, які регулюють корпоративні відносини згідно з правилами чинних директив і регламентів Європейського Союзу.

Наприклад, так, як це зроблено шляхом прийняття Законів України: «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465, що набрав чинності з 1 січня 2023 року; «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 19 червня 2020 року № 738-IX; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року № 3587-IX тощо. Правові норми вказаних та інших законів, які регулюють корпоративні відносини, загалом відповідають корпоративному законодавству ЄС. Зокрема, Директиві ЄС «Про деякі аспекти корпоративного права (законодавства про компанії)» від 14 червня 2017 року № 2017/1132/ЄС, у якій встановлено правила створення й діяльності юридичних осіб в організаційно-правовій формі компаній з обмеженою відповідальністю.

Студентам потрібно знати, що в корпоративному праві України принцип обмеженої відповідальності також закріплено на законодавчому рівні і є одним із основних, зокрема, в акціонерних товариствах і товариствах з обмеженою відповідальністю. Нормами цієї Директиви й вищеназваними законами України передбачено також розміщення інформації про юридичних і фізичних осіб, якими підписані статутні документи, що полегшує встановлення бенефіціарів компанії. Під час воєнного стану для України й інших країн, які дотримуються економічних санкцій щодо країни-агресора РФ і Білорусі, виявлення дійсних власників компаній є однією з умов санкційної політики.

Також з метою узгодження з нормами Директиви (ЄС) «Про реалізацію окремих прав акціонерів у лістингових компаніях» № 2007/36/ЄС в Україні прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках» від 22.02.2024 № 3585-IX. У Законі, зокрема, передбачено посилення державного нагляду на ринках капіталу й організованих товарних ринках, застосування фінансових санкцій за порушення на ринках капіталу тощо.

Водночас, на відміну від корпоративного права, більш активно адаптація до асгвіс ЄС здійснюється в галузі адміністративного права. З цією метою прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» від 10 жовтня 2024 року № 4017-IX. Цей Закон уносить зміни до 196 законодавчих актів та усуває колізії між нормами чинного Закону України «Про адміністративну процедуру» і спеціальними законодавчими актами, а також наближує законодавство України до стандартів країн Європейського Союзу, де діють уніфіковані правила адміністративних процедур [14]. Аналіз змісту вказаного Закону показує, що він має вагоме значення для покращення інвестиційного клімату в нашій державі, оскільки вдосконалює регулювання публічних правовідносин.

Вивчаючи тему адаптації корпоративного, як й інших галузей законодавства України до права ЄС, студенти під керівництвом викладача мають обговорити вищеназвані напрями його прискорення, а також погляди науковців про доцільність європейського спрямування законів, що приймаються в нашій державі. Зокрема, якою мірою обґрунтована позиція Н. Онищенко, згідно з якою в законотворчих ініціативах необхідно визначення їх відповідності вектору європейської інтеграції [15, с. 55].

Більш категорично із цього питання висловлюються також автори фундаментальної праці «Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану» В. Журавель, Н. Кузнєцова, О. Бандурка, Ю. Барабаш. У монографії, виданій у 2023 році з нагоди 30-річчя Національної академії правових

наук України, вони вказують, що вектор європейської інтеграції є основним сучасним напрямом розбудови українського законодавства [16, с. 285].

Під час розгляду цього питання здобувачі освіти повинні уявити, що вказана позиція вчених узгоджується зі Стратегією розвитку вищої освіти та плану до неї, які схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р. Незважаючи на те що ці нормативні документи не враховують реалій воєнного часу, вони є актуальними й у сучасних умовах. Як зазначено в Стратегії, у її основу покладено прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти. Визначені нею стратегічні й операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію, у тому числі у сфері вищої освіти, зокрема щодо її реформування, модернізації, покращання якості [17].

З метою виконання вказаної стратегії МОН України розробило й Наказом від 20 липня 2022 року № 644 затвердило стандарт вищої освіти зі спеціальності «право» для першого (бакалаврського) рівня. Стандарт, зокрема, передбачає обов'язкові вимоги до освітніх програм підготовки бакалаврів за спеціальністю «право» стосовно обсягу кредитів ЄКТС; рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за відповідною освітньою програмою, і їхніх результатів; переліку обов'язкових компетентностей випускника; нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти й форми їхньої атестації.

На наш погляд, стандарт доцільно доповнити тематичним планом вивчення окремих правових дисциплін, включаючи курс корпоративного права. Як ми вже пропонували, із цією метою можна використати інноваційну освітню програму підготовки бакалавра права, розроблену професорами університетів зі США, Німеччини, Польщі, Норвегії за участі Агентства Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID) [18, с. 14].

Указана програма, зокрема, з курсу корпоративного права передбачає вивчення його актуальних тем, а її впровадження в освітній процес отримало позитивну оцінку провідних вищих навчальних закладів. Щодо обґрунтування інноваційності освітньої програми, підготовленої за участі USAID, то авторитетне юридичне видання «Юридична газета» від 16 квітня 2024 року зазначає, що інноваційний навчальний план, створений на її основі, покликаний підготувати студентів-правників до входження в правничу професію. На нашу думку, інноваційність цієї програми підтверджується також тим, що її змістове наповнення відповідає світовим стандартам вищої юридичної освіти й актуальним запитам юридичного ринку. Він збалансовано поєднує теорію та практику, включає інтерактивні методи викладання, сприяє формуванню студентами індивідуальних освітніх траєкторій, фокусується на розвитку навичок правничого мислення, досліджень, аналізу, аргументації та письма, прищеплює етичні цінності професії та нетерпимість до корупції, поєднує різні методи оцінювання для максимальної об'єктивності.

У робочу навчальну програму корпоративного права вищих навчальних закладів України доцільно включити запропоновані програмою її інноваційний аспект щодо визначення мети, переліку тем і методів проведення занять зі здобувачами освіти: інтерактивних семінарів, круглих столів, лекцій із залученням практиків тощо.

Варто також зазначити, що вказана програма успішно впроваджена в провідних університетах України, зокрема в Національному університеті «Одеська юридична академія», на юридичному факультеті Донецького національного університету ім. Василя Стуса, Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого, Інституті права ім. Іннокія Малиновського Національного університету «Острозька академія», факультеті соціології і права КПП ім. Ігоря Сікорського, Українському

католицькому університеті. Її інноваційність полягає також у гнучкості планування тем, спрямування їх згідно з потребами практики, урахуванням запитів юридичного ринку. Саме в цій частині її доцільно впроваджувати в освітній процес України.

Як показує їхній досвід, викладачам цієї навчальної дисципліни, а втім, як й іншим, доцільно застосовувати різні методи проведення занять зі студентами, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу.

У цьому контексті правильно робить висновок О. Барабаш, що під час модернізації юридичної освіти також важливо звернути увагу на процес навчання, зокрема треба урізноманітнити види діяльності студентів. Крім традиційних лекцій, семінарів і практик, для майбутніх юристів важливим є досвід написання курсових і випускних кваліфікаційних робіт, участь у модельних процесах, оскільки це дає змогу формувати загальну й правову культуру письма та мовлення, правову позицію у справі й навички ведення дискусії [19, с. 17]. Під час вивчення тем із корпоративного права, на наш погляд, доцільно використовувати вищевказані види та способи проведення теоретичних і практичних занять з урахуванням міжнародних стандартів юридичної освіти.

Висновки. На сучасному юридичному ринку, середі інших фахівців, користуються попитом правники зі знанням корпоративного права України та Європейського Союзу. З урахуванням прогресу вступу України до ЄС викладання цього курсу має включати вивчення нормативних актів, які регулюють корпоративні правовідносини в Україні та ЄС. При цьому мають використовуватися різні форми й методи навчання, спрямовані на їх практичне застосування. Під час занять здобувачам освіти під керівництвом викладача потрібно аналізувати правові позиції вчених щодо визначення його галузевої належності, способів кодифікації корпоративних відносин з урахуванням скасування господарського кодексу України. Здобувачі освіти повинні вміти, у тому числі письмово, формувати й аргументувати свою позицію із цих та інших актуальних питань корпоративного права. Зокрема, вагоме значення має адаптація українського корпоративного законодавства до європейського та його знання й розуміння юридичного змісту майбутніми фахівцями-юристами. Ефективне його правозастосування буде сприяти юридичному захисту участі іноземних компаній у відбудові економіки України як в умовах воєнного стану, так і в післявоєнний час після перемоги над країною-агресором РФ.

На перспективу в подальших наукових розробках необхідно дослідити питання вдосконалення викладання курсів міжнародного, військового, податкового й адміністративного права згідно зі стандартами вищої юридичної освіти Європейського Союзу.

Використані джерела:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Представництво Європейського Союзу в Україні. Основні висновки Доповіді 2023 щодо України. 8 листопада 2023 року. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine>.
3. Давидюк О. М. Корпоративне право (в схемах та таблицях) : посібник для підготовки до іспиту. 2-ге вид., змін. та допов. Харків : Право, 2022. 110 с.
4. Жорнокуй Ю. М., Сліпченко С. О. Корпоративні правовідносини : монографія. Харків : ЕКУС, 2021. 248 с.
5. Резнікова В., Кологойда О. Висновки та рекомендації з актуальної теми. *Право України*. 2021. № 6. С. 211-219.

6. Щербина В. Кодифікація економічного законодавства – нагальна потреба сьогодення. *Юридична практика*. 19 грудня 2024 року.
7. Рольф Кніпер. Господарський кодекс – символ українського нездужання. *Юридична практика*. 3 грудня 2024 року.
8. Смітюх А. Щодо оптимальних засад систематизації законодавства, яке регулює членські (зокрема корпоративні) відносини в юридичних особах з обов'язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі). *Право України*. 2021. № 6. С. 46–58.
9. Податкове право : підручник / Д. О. Білінський, І. М. Бондаренко, О. О. Головашевич та ін. ; за ред. Д. О. Гетманцева та М. П. Кучерявенка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 464 с.
10. Король В. Правове прогнозування набуття України статусу держави-кандидата у члени Європейського Союзу. *Юридична Україна*. 2022. № 3. С. 6–14.
11. Данілов О. 10 найбільших компаній світу (за капіталізацією). 06.07.2023. URL: mezhmedia.
12. Звіт Єврокомісії у межах пакета розширення ЄС 2024 від 8 листопада 2023 року. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-peredala-yevropejskij-komisiyi-pershij-zvit-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-yes-2024-roku/>.
13. Звіт Єврокомісії у межах пакета розширення ЄС 2024 від 10 жовтня 2024 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/255290.html> (bit.ly/3Uu7Pjw).
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» : Закон України від 10.10.2024 № 4017-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text>.
15. Онищенко Н. Оптимізація законодавчої діяльності Верховної Ради України: Європейський досвід. *Право України*. 2021. № 12. С. 54–63.
16. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / В. А. Журавель, Н. С. Кузнецова, О. М. Бандурка, Ю. Г. Барабаш. Харків : Право, 2023. 904 с.
17. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
18. Інноваційний навчальний план підготовки правника в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» / Ділейн Р. Свенсон, Томас Х. Спіді Райс та ін. Видав. USAID/UKRAINE. 41 с.
19. Барабаш О. О. Співвідношення юридичної науки, освіти та практики: пошук балансу між фундаментальною юридичною підготовкою та практичними навичками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 11–18.

References:

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [The Association Agreement between Ukraine, as the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, as the other part]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
2. Predstavnytstvo Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini. Osnovni vysnovky Dopovidi 2023 shchodo Ukrainy. 8 lystopada 2023 roku [The Delegation of the European Union to Ukraine. Main conclusions of the 2023 Report on Ukraine. November 8, 2023]. Retrieved from: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> [in Ukrainian].
3. Davydiuk, O. M. (2022). *Korporatyvne pravo (v skhemakh ta tablytsiakh)* [Corporate law (in diagrams and tables)]: posibnyk dlia pidhotovky do ispytu. 2-he vyd., zmin. ta dopov. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Zhornokui, Yu. M., Slipchenko, S. O. (2021). *Korporatyvni pravovidnosyny* [Corporate legal relations]: monohrafiia. Kharkiv: EKUS [in Ukrainian].
5. Reznikova, V., & Kolohoida, O. (2021). Vysnovky ta rekomendatsii z aktualnoi temy [Conclusions and recommendations on the paramount topic]. *Pravo Ukrainy*, 6, 211–219 [in Ukrainian].
6. Shcherbyna, V. (2024). Kodyfikatsiia ekonomichnoho zakonodavstva – nahalna potreba sohodennia [Codification of economic legislation – an urgent need of the present]. *Yurydychna praktyka*. 19 hrudnia [in Ukrainian].

7. Rolf Kniper (2024). Hospodarskyi kodeks – symbol ukrainskoho nezduzhannia [The Economic Code is a symbol of Ukrainian malaise]. *Yurydychna praktyka*. 3 hrudnia 2024 roku [in Ukrainian].
8. Smitiukh, A. (2021). Shchodo optimalnykh zasad systematyzatsii zakonodavstva, yake rehuliuiie chlenski (zokrema korporativni) vidnosyny v yurydychnykh osobakh z oboviazkovoiou chy mozhlyvoiou mnozhynnistiu chlenstva (zokrema uchasti) [On the optimal principles of systematization of legislation regulating membership (in particular corporate) relations in legal entities with mandatory or possible plurality of membership (in particular participation)]. *Pravo Ukrainy*, 6, 46–58 [in Ukrainian].
9. Bilinskyi, D. O., Bondarenko, I. M., Holovashevych, O. O. ta in. (2023). *Podatkove pravo [Tax law]: pidruchnyk / za red. D.O. Hetmantseva ta M.P. Kucheriavenka*; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka; Nats. yuryd. un-t im. Ya. Mudroho. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Korol, V. (2022). Pravove prohnozuvannia nabuttia Ukrainy statusu derzhavy – kandydata u chleny Yevropeiskoho Soiuzu [The Legal forecasting of Ukraine's acquisition of the status of a candidate state for membership in the European Union]. *Yurydychna Ukraina*, 3, 6–14 [in Ukrainian].
11. Danilov, O. (2023). 10 naibilshykh kompanii svitu (za kapitalizatsiieiu). 06.07.2023 [10 largest companies in the world (by capitalization). 06.07.2023]. Retrieved from: mezha.media [in Ukrainian].
12. Zvit Yevrokomisii u mezhakh paketa rozshyrennia YeS 2024 vid 8 lystopada 2023 roku [The European Commission Report, dated November 8, 2023]. Retrieved from: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-peredala-yevropejskij-komisiyi-pershyj-zvit-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-yes-2024-roku/> [in Ukrainian].
13. Zvit Zvit Yevrokomisii u mezhakh paketa rozshyrennia YeS 2024 vid 10 zhovtnia 2024 roku [The Report of October 10, 2024 of the European Commission within the framework of the EU Enlargement Package 2024]. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/255290.html> (bit.ly/3Uu7Pjw) [in Ukrainian].
14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro administratyvnu protseduru» [Law of Ukraine dated October 10, 2024 No. 4017-IX «Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in Connection with the Adoption of the Law of Ukraine «On Administrative Procedure»]: Zakon Ukrainy vid 10.10.2024 r. №4017-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text> [in Ukrainian].
15. Onyshchenko, N. (2021). Optymizatsiia zakonodavchoi diialnosti Verkhovnoi Rady Ukrainy: Yevropeyskyi dosvid [Optimization of the legislative activity of the Verkhovna Rada of Ukraine: European experience]. *Pravo Ukrainy*, 12, 54–63 [in Ukrainian].
16. Zhuravel, V. A., Kuznietsova, N. S., Bandurka, O. M., & Barabash, Yu. H. (2023). *Pravnycha nauka ta zakonodavstvo Ukrainy: yevropeyskyi vektor rozvytku v umovakh voiennoho stanu [Legal science and legislation of Ukraine: the European vector of development under martial law]*: monohrafiia: Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
17. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine 2022–2032]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.02.2022 r. № 286-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
18. Dilein, R. Svenson, Tomas, Kh. Spidi Rais ta in. Innovatsiinyi navchalnyi plan pidhotovky pravnyka v Ukraini. Prohrama reformuvannia sektoru yustytzii «Nove pravosuddia» [Innovative curriculum for training a lawyer in Ukraine. Justice sector reform program «New Justice»]. Vydav. USAID/UKRAINE. [in Ukrainian].
19. Barabash, O. O. (2024). Spivvidnoshennia yurydychnoi nauky, osvity ta praktyky: poshuk balansu mizh fundamentalnoiu yurydychnoiu pidhotovkoiou ta praktychnymy navychkami [The relationship between legal science, education and practice: finding a balance between fundamental legal training and practical skills]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii Pravo*. 2024. Vyp. 82. Ch. 1. S. 11–18 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.02.2025

Hryshchenko A., Candidate of Law, Associate Professor, Teacher, Kyiv Professional and Pedagogical Vocational College named after A. Makarenko (Kyiv, Ukraine)

TEACHING CORPORATE LAW: A RESPONSE TO THE CHALLENGES LEGAL MARKET

It is noted that the full-scale military invasion of Russia into Ukraine and the acceleration of the process of joining the European Union have created new challenges and problems in all spheres of its social life. It has been found that in the field of legal education they relate primarily to the insufficient level of training of

lawyers and require a timely response by improving the teaching of academic disciplines in the specialty of law, including the course of corporate law. It has been proven that the strategic direction of improving the quality of the educational process, which meets international, including European, standards for training legal specialists, is the improvement of educational programs. The current requirements of employers for graduates of higher education institutions in the field of law are determined and directions for improving the quality of their training, in particular in the field of corporate relations, are proposed. It is noted that improving the training of future lawyers, including in the field of corporate law, should be carried out on the basis of modernization of educational and interdisciplinary programs in accordance with European standards of higher legal education. It is revealed that the content of the specified standards provides for the modernization of educational programs by including legal ethics, practical training, studying EU law, participation in international academic mobility, etc. The world experience of legal education with the use of innovative technologies is analysed. The relevance of harmonizing Ukrainian legislation with European law in various branches of law is clarified. It is established that from the standpoint of the need to attract foreign investment to the Ukrainian economy, its adaptation to the EU *acquis communautaire* law in the field of corporate legal relations is of great importance. It is noted that their entities (limited liability companies, business partnerships, transnational corporations, holding companies, conglomerates, etc.) play a decisive role in the economies of developed countries. It is found that this is due, in particular, to the fact that the value of the assets of some transnational corporations is greater than the gross domestic product of individual states. The need to adopt a Commercial Code of Ukraine similar to those in force in the EU countries, instead of the abolished Commercial Code, in which a separate section should provide for the regulation of corporate legal relations, is noted.

Key words: Legal education, corporate law, European Union, adaptation, modernization, corporation, innovation.